

ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ
(Београд)

ПРЕФИКС *НЕ-* СА ЗНАЧЕЊЕМ ИСКЉУЧИВАЊА

Последњих година све је више придева и прилога у којима префикс¹ *не-* има значење искључивања, „противстављања“², а не супротности³. Ови тзв. „терминолошки антоними“ се „у условима савременог развоја мисли и појачане условности у изражавању, могу јављати у свим језицима када то смисао изискује, без обзира на норме у језику“⁴. Као илустрацију О. Ристић наводи примере Л. Максимова, преведене на српски језик: „равнокраки и неравнокраки (троугао), инструментално и неинструментално (посматрање), кристалне и некристалне (врсте)“⁵. У постојећим описним речницима овакви придеви и прилози су ретки⁶, али се у стручним текстовима (чак и онима намењеним ширем кругу читалаца) јављају често.

Ни рад са **ne-PostScript** штампачима није подржан. Овде је *PageMaker* нашао своју шансу. Он, наиме, ради са PCL компатибилним и ink-jet штампачима (Време компјутера 32:24); Омиљена тема компјутерских часописа су **не-Интел-ови** микропроцесори као што су DEC Alfa, PowerPC и R4000 MIPS породица. (Савршени PC II. Специјални

¹ Е. Фекете говори о префиксоиду *не-* (Фекете 1994).

² Овај термин, који је употребила О. Ристић у свом раду о проблемима негације у српскохрватском језику (Ристић 1961-1962:121), „посрбљени“ је облик руског термина *противопоставление*.

³ Уп. са значењима „именичких и придевских сложеница с одричном речцом не-“ наведеним у Драгићевић 1996:33-34.

⁴ ц. Ристић 1961-1962:120.

⁵ ц. Ристић 1961-1962:120-121.

⁶ У РМС се налазе придеви *несловенски* и *нехрвајски*. По мишљењу Р. Стијовић ови придеви имају значење одсуства особине основног облика (Стијовић 1983:125). Због тога у РМС она није нашла ниједан придев са значењем искључивања, „јер су они, свакако, специфичност разних терминологија“ (ц. Стијовић 1983:126).

додатак часописа „Рачунари“, септембар 1994:8); **Некрystalни** нитридуљеник, који је супстанца плаво-сиве боје, лако је добити у лабораторији (...). Нитридтитан и **некрystalни** нитридуљеник су веома тврде супстанце (НИН 2349, 61).

Ови придеви (прилози су знатно ређи) имају више специфичних карактеристика. Са основним придевима образују парове противречних појмова и не могу бити у функцији антонима речи од којих су постали. Њима се „искључује“ особина исказана основним придевом. *Нейосџскриџиџ шџамџачи* су сви штампачи осим *џосџскриџиџ шџамџача*. Основни придев и придевска сложеница са префиксом *не-* (А + неА) покривају цео обим надређеног појма. Или, исказано терминима Џона Лајонза, хипоними *џосџскриџиџ шџамџач* и *неџосџскриџиџ шџамџач* покривају цео обим хиперонима *шџамџач*. Из овога произилази да негативне придевске сложенице овог типа не дају јасну „квалитативну оцену“ предмета и појава. Они више казују шта нешто није, него какво јесте. Д. Бошков говори о контрадикторним појмовима који чине два координирана појма „од којих један представља негацију специфичне ознаке другог, а оба заједно исцрпљују цео обим појма који им је надређен“⁷.

У овом раду у овај тип придевских и прилошких сложеница са префиксом *не-* биће убројане и веома бројне речи (настале у новије време) код којих основни придев са суфиксом *-ски* означава неку националност или географски појам, иако их други лингвисти међу примерима који илуструју значење ових речи не наводе⁸.

Гласан у иступањима (...) и против других **несрпских** нација (Тишма А.: Употреба човека. Београд, 1976, 196); Јесу ли Бевца болеле туђе (**несловеначке**) ране? (Свет 216, 13); Удружење књижевника (...) осуђује акте дискриминације према припадницима **неалбанске** националности на Косову. (НИН 1803, 31).

Значење искључивања налазимо и у многим другим придевима:

Стандардни примери променљивости опажаја (...) показују да су било веридични било **не-веридични** опажаји каузално зависни од самог чулног опажања (Павковић А.: Разлози за сумњу. Београд, 1988, 16); Такав се одговор заснива на уверењу да **не-философска** становишта, као што је опажајни реализам, не траже никаква општа оправдања. (И., 57).

⁷ ц. Бошков 1981:65.

⁸ Ристић 1961–1962.

Ово значење јавља се и код одређених именица са префиксом *не-* иако знатно ређе него код придева. Ове именице, без префикса *не-*, најчешће значе националност или професију.

нејеврејка, ф. — Као да би ... хтела да искупи грехе свог сина и унучади, обешчашћених (...) крвљу снахе нејеврејке (Употреба човека, 34).

нерус, м. — Са тела света резано је све што су чувашке очи тог не-Руса виделе као труло, зло, или назадно (Селић М.: Изгон. Београд, 1991, 289).

несрбин, м. — Док се оно неговало братство и јединство, бити несрбин у Београду није значило ништа посебно (Бојичић Р.: Приче из политике. Београд, 1993, 51); Тако су становници ове старе српске државе, административном наредбом, доведени пред свршен чин да се, први пут у својој историји, декларишу — несрбима (Драшковић В.: Коекуде Србију. Београд, 1989, 33); Сигурно је најтеже бити онај Србин који је Србин само по томе што стрепи од несрбина (Оцић Ђ.: И Срби су Црногорци. Београд, 1989, 132).

несрпкиња, ф. — Ожењен /је/ несрпкињом, па, деца нису Срби (И Срби су Црногорци, 131–132).

нејеврејин, м. — Преношење јеврејског текстовног и културног наслеђа у облик употребљив за Не-јевреје (Џејмсон Ф.: Политичко несвесно. Београд, 1984, 31); У свим речницима и енциклопедијама *аријевац* се дефинише као „припадник индоевропске групе народа“ и подсећа се да су тај термин употребљавали нацисти и антисемити, првенствено у значењу „нејеврејин“ (НИН 2268, 44).

неенолог, м. — Када опет будем писао о „грашевини“, направити упоредни тест, једног нестручњака и неенолога, о винима која волим (НИН 2096, 45).

нефилолог, м. — Основна подела структуре нашег чланства је (...) по специјалностима, ако се ради о зналцу језика нефилологу (Преводилац 89/3, 95).

неинжењер, м. — Тај количински апатрид има само количинске захтеве. Он је инжињеризиран. Архитект, првенствено не-инжењер, није у стању да се бави таквим изродом роботике (Кара-Пешић Ж.: Дораста за браву. Београд, 1986, 21).

некњижевник, м. — Само слуша то што ће му овај некњижевник испричати од речи до речи. Ниједан књижевник није у стању да исприча неке неку ствар коју је видео (Ћосић Б.: Интервју на Циришком језеру. Београд, 1988, 15); Ја не знам шта би један некњижевник могао исповедити једној жени која пред њим као некњижевни-

ком стоји и чека да јој он нешто каже (Интервју на Циришком језеру, 44-45).

не-радник /н.з./, м. — Колико ли је тих радника наспрам осталих, не-радника, неће они да виде (Изгон, 392).

Остала значења другог дела ових сложеница су ретка.

некатолик, м. — Фердинанду I је саветовао да ратом поспешује покрштавање некатолика (Чавошки К.: О непријатељу. Београд, 1989, 35).

немуслиман, м. — Мост су чували посебни измећари. Кефари. Немуслиман, чували су га и поправљали (Павловски Б.: Совини суседи. Београд, 1988, 11).

Има мишљења да су неке од ових именица нерегуларне (*некошаркаш*, *нелекар*, *несрбин*) те да их у речнике не треба уносити⁹. Уврштавање оваквих именица у *Речник нових и незабележених речи*¹⁰ не значи да сматрам да њих треба укључивати у описне речнике српског језика.

Именице са значењем искључивања заједно са својим ненегираним хипонимима (енолог : неенолог), исто као и придеви, покривају цео обим надређеног хиперонима, али је овде, за разлику од придева, његово одређивање често компликованије што може довести до потешкоћа при дефинисању значења ових именица.

Статус придева и именица код којих префикс *не-* има значење искључивања у стандардном српском језику зависиће од њихове бројности и фреквенције.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошков 1981 Бошков Дана: Придевска негација префиксима (не-, а-, дис-, без-). *Наш језик*, XXV, 1-2, 63-67.
- Драгићевић 1996 Драгићевић Рајна: О правим именичким и придевским антонимима. *Јужнословенски филолог*, LII, 25-39.
- Ристић 1961-1962 Ристић Олга: Функција префикса не у неким именичким и придевским композитама. *Јужнословенски филолог*, XXV, 385-393.
- СТИЈОВИЋ 1983 Стијовић Рада: Префиксација придева у српскохрватском књижевном језику. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, XXVI, 1, 99-130.
- Фекете 1994 Фекете Егон: Апелативи с негацијом као лексикографске одреднице. *Јужнословенски филолог*, L, 129-137.

⁹ В. Фекете 1994:135-137.

¹⁰ Борђе Оташевић: *Речник нових и незабележених речи*. Енигматски савез Србије, Београд, 1999.